

УДК 37.014.5:378"20"(477)

DOI 10.31392/NPU-VOV.2020.2(77).05

РЕФОРМА УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ: 2007–2015 рр.

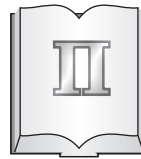
ОКСАНА ЯКИМЧУК

кандидат філософських наук,
доцент НПУ імені М. П. Драгоманова

© Якимчук О., 2020

Ключові слова: реформа освіти, європейська інтеграція у сфері освіти, Лісабонська декларація, Болонський процес.

Перші кроки реформування освіти після проголошення незалежності, передбачені Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), виявили й перші суперечності, подолання яких потребувало нової філософії та методології реформаторської діяльності. Їх контури на десятирічний період державотворчих процесів, визначені Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (2005), виявилися доволі суперечливими. З одного боку, активно впроваджувалися ідеї інтеграції нашої держави в європейський освітній простір, а з іншого – почали гальмуватися ті реформаторські процеси, що розпочалися в першій половині першого десятиліття нового століття. Як могли поєднуватися такі суперечливі тенденції і до чого це, зрештою, призвело в контексті якісного зростання української освіти? Саме цій проблемі присвячене дослідження, результати якого викладено в даній статті.

еріод української освітньої історії від 2007 до 2015 року навряд чи можна назвати провальним. Певні позитивні результати безперечно були досягнуті. Однак загалом національна система освіти, створена попередніми поколіннями реформаторів, мабуть більше руйнувалась, ніж розбудовувалась. Більш менш помітними позитиви розвитку освіти стали в період керівництва галуззю міністром І. Вакарчуком. Його наступники ввійшли в історію, здебільшого, як її руйнівники.

Надважливу роль у свій час відігравав Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (липень 2005 р.) [1], на виконання якого була спрямована вітчизняна освітня політика до 2010 року. Оцінюючи значення згаданого вище документа, наголосимо, що саме в ньому були окреслені основні напрями освітньої реформи наступних років.

Ураховуючи перспективи інтеграції України до Європейського Союзу, зазначається в Указі, в державі має бути здійснена низка освітніх інновацій, основними з-поміж яких є:

- розробка та затвердження програми роботи з обдарованою молоддю, що спрямована на створення в Україні сприятли-

вих умов для пошуку, підтримки і стимулювання інтелектуально і творчо обдарованих дітей та молоді, самореалізації творчої особистості в сучасному суспільстві;

- забезпечення реалізації процесу інформатизації освіти, що передбачало завершення комп'ютеризації загальноосвітніх шкіл, забезпечення їх телекомунікаційними засобами виходу до міжнародної інформаційної мережі Інтернет;

- зміцнення демократичних засад в освіті, у тому числі шляхом розвитку учнівського і студентського самоврядування, залучення в установленому порядку дітей та молоді до участі у вирішенні питань місцевого значення;

- проведення вступних випробувань до вищих навчальних закладів шляхом зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти;

- удосконалення процесу прогнозування потреби суспільства в педагогічних кадрах;

- створення національної системи моніторингу якості освіти на основі критеріїв держав – членів Європейського Союзу та забезпечення участі загальноосвітніх навчальних закладів у міжнародних обстеженнях якості освіти;

- викорінення хабарництва; здійснення заходів, спрямованих на реалізацію в Україні положень Болонської декларації;

- радикальне поліпшення фінансування галузі [1] тощо.

Серед перелічених вище напрямів були реалізовані передусім заходи з упровадження зовнішнього незалежного оцінювання випускників (далі ЗНО), які виявили бажання вступати до вищих навчальних закладів. Хоча ідея ЗНО навчальних досягнень випускників народилась ще на початку 1990-х і здобула розвиток на початку 2000-х, утім саме з прийняттям означеного вище указу пов'язують розгортання всеохоплюючого запровадження ЗНО в Україні.

Постанова КМУ № 1312 «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та мо-

ніторингу якості освіти» від 31.12.2005 р. [13], що слідувала за Указом, унормувала цей процес. З цього часу послідовно запроваджувались наступні кроки, спрямовані на забезпечення функціонування ЗНО:

- 1) створення відповідної інфраструктури: Український центр оцінювання якості освіти (УЦОЯО), регіональні центри оцінювання якості освіти, пункти тестування, лабораторії при Інститутах післядипломної педагогічної освіти тощо;

- 2) напрацювання технологій складання завдань для проведення зовнішнього оцінювання, удосконалення їхнього змісту, навчання педагогічних працівників щодо проведення тестування, безпосередньої організації процесу, а також перевірки результатів;

- 3) проведення інформаційних кампаній, спрямованих на роз'яснення населенню переваг і особливостей організації зовнішнього тестування [2, с. 8].

Власне у 2005 році відбулось тестування 10 030 учнів з 1567 шкіл України, а у 2008 році вступ до всіх українських ВНЗ, незалежно від їх підпорядкування та форми власності, здійснювався за результатами тестування, відображеними в сертифікатах. Як наслідок у 2009 році в ЗНО, що виконувало роль державної підсумкової атестації і сертифікації, взяв участь 433 501 абітурієнт [2, с. 12].

Не дивлячись на певні недоліки в організації ЗНО, які протягом багатьох років не вдається подолати, його важливість як для отримання об'єктивних даних про якість національної системи освіти, так і для сертифікації реального рівня розвитку кожного учня не викликає сумнівів. Аналіз досвіду вступної кампанії до українських ВНЗ засвідчує, що з уведенням ЗНО відбулися позитивні зрушення в забезпеченні рівного доступу громадян до вищої освіти на засадах об'єктивності і справедливості. Багато фахівців розцінюють цю соціально важливу акцію як одну з плідних системних реформ української освіти [2, с. 21]. Окрім упровадження ЗНО, активно розроблялись та впроваджувались заходи щодо ре-

алізації в Україні положень Болонської декларації, значення якої у розвитку національної системи освіти розглянемо нижче.

Проте у сферах виховної роботи, підготовки педагогічних кадрів та фінансування галузі суттєвих змін не відбулось, що підтверджує Указ Президента № 244 «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» [3] від 20.03.2008. У цьому документі наголошується на необхідності удосконалення системи підготовки педагогічних працівників, поліпшення виховної роботи з дітьми, учнівською і студентською молоддю, зменшення негативних впливів на них соціального середовища, поліпшення умов навчання для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей з обмеженими фізичними можливостями, вживання заходів щодо підвищення соціального статусу педагогічних працівників, удосконалення порядку фінансування дошкільних і позашкільних навчальних закладів тощо.

Банально, але факт: теоретичні розвідки мають передувати практиці. На жаль, здавалося б, такі зрозумілі для побутового мислення питання, як, скажімо, фінансування галузі, виховна робота у виші, боротьба з хабарництвом тощо досі залишаються «відкритою книгою» для сучасної педагогічної теорії. Мало дослідженим, з погляду соціокультурної динаміки ціннісних орієнтацій, залишається студентство, особливо випускники вищих навчальних закладів. Їх світоглядна позиція в контексті отримання так званого «першого робочого місця» та «відпрацювання» за призначенням у наукових розвідках сучасних юнологів ледь проглядається.

У досліджувані роки зростає розрив між вищою освітою та ринком праці, освітянами та працедавцями. Так, щороку скорочувалась кількість випускників ВНЗ, які одержували направлення на роботу: якщо у 2004 р. цей показник становив 35,0% від загальної кількості випускників ВНЗ III–IV рівнів акредитації, то у 2009 – 30,4%. Основні причини такої негативної тенденції полягали у невідповідності знань, умінь

і навичок випускників вимогам працедавців; незакріпленості теоретичних знань студентів на практиці; невідповідності освітньо-професійної структури випускників запитам галузей економіки. Відсутність взаємодії роботодавців із закладами вищої освіти обмежувала можливість працевлаштування випускників ВНЗ. Українські роботодавці не бажали інвестувати в освіту: доказом цього є низький рівень оплати юридичними особами навчання студентів [4, с. 101–102].

Вирішення цих проблем пов'язувалось, передусім, з модернізацією та європеїзацією вітчизняної освіти. Тому зусилля теоретиків і практиків освіти насамперед спрямовувались на реалізацію Україною європейського вибору через засоби освіти. Першим важливим кроком у цьому напрямі була ратифікація Україною Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій, які існують у системі вищої освіти Європи. Ця знаменна подія відбулась ще наприкінці 1999 року, коли Верховна Рада України ратифікувала «Конвенцію про визнання кваліфікацій з вищої освіти у Європейському регіоні» [5]. Розроблена і прийнята під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО дана конвенція була підписана від імені України 11 квітня 1997 року в м. Лісабоні (Португалія). Окрім України цю конвенцію підписали ще 42 країни, більшість з яких згодом сформулювали і принципи Болонської декларації.

Оцінку значення Болонської декларації у розвитку національної системи освіти знаходимо в працях В. Андрущенка, В. Бакірова, В. Дмитриченка, М. Згуровського, В. Журавського, В. Кременя та ін. Підкреслюючи своєчасність і необхідність неминучої освітньої реформи, викликаного до життя Болонським процесом, усі вони так чи інакше висловлювали думку про необхідність гармонійного поєднання європейських нововведень і кращих вітчизняних традицій.

Так, В. Андрущенко зазначав, що Болонський процес був лейтмотивом поточного десятиріччя (мається на увазі перше десятиріччя 2000-х) у розвитку освіти, закли-

каючи до глибоко дослідження таких питань, як: запровадження кредитно-модульної системи, академічна мобільність викладачів та студентів, забезпечення рівного доступу громадян до якісної освіти, освіта протягом життя, взаємозв'язок системи «освіта-наука-практика-виробництво» [6, с. 6]. При цьому В. Андрущенко зауважував, що універсалізація освітніх систем, стимульована Болонськими домовленостями, має свої межі. Адаптуючи освіту до рівня європейських стандартів, ми маємо розвивати власну освітянську національну традицію, зберігати й обстоювати «педагогічну матрицю» української освіти, вводити її надбання у європейський і світовий освітній простір [7, с. 17].

М. Згуровський оцінював Болонський процес як інструмент гармонізації нашої системи освіти з європейською, що вимагало вирішення глибоких, хоча й традиційних проблем [8]. Вони пов'язані з оновленням змісту освіти й з удосконаленням її методології відповідно до суспільних і технологічних перетворень, які відбуваються як у нашій країні, так і в світі. «Якщо майбутнє України пов'язане з Європою, то не можна надалі стверджувати, що Болонський процес має для нас лише просвітне та пізнавальне значення. Надання високої оцінки національній системі освіти не має заспокоювати нас і стримувати глибинне її реформування» [8].

Оцінюючи значення для України Болонської декларації та інших документів, що супроводжують Болонський процес, автори колективної монографії «Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи» за редакцією В. Ващука зазначають, що «входження України в цивілізоване світове співтовариство неможливе без структурної реформи національної системи вищої освіти, спрямованої на збереження мобільності, сприяння працевлаштуванню випускників на внутрішньому та зовнішньому ринках праці в умовах високої конкуренції. Метою модернізації вищої освіти в Україні є створення такої моделі освітнього процесу, в якій

би оптимально поєдналися кращі вітчизняні й зарубіжні традиції. Поєднання гуманістичних традицій української педагогіки та зарубіжного досвіду виховання особистості, здатної до активних самостійних дій, дозволить створити динамічну, мобільну, конкурентоспроможну модель освітньої системи [4, с. 7–8].

Окрім необхідності сполучення вітчизняних традицій з упровадженням прогресивного європейського досвіду, майже всі дослідники вказують на головну перевагу так званої «болонізації» системи національної вищої освіти. Цією однозначною перевагою є сама необхідність реформ або навіть модернізації системи вищої освіти. Так, міністр освіти і науки України 2007–2010 рр. І. Вакарчук у своїй доповіді під час Парламентських слухань з приводу підготовки нової редакції Закону України «Про вищу освіту», приєднання України до Болонського процесу оцінив у контексті необхідності «вибудувати структуру вищої освіти на європейських принципах, що дасть можливість вищій освіті стати зрозумілою для Європи, бути рівноправним членом Європейського простору вищої освіти – і в обов'язках, і в правах» [9].

Отже, оцінюючи значення Болонської декларації у розвитку національної системи освіти, провідні дослідники освіти наголошували на своєчасності й необхідності модернізації освіти, викликаного до життя Болонським процесом. Це відкриває можливість розбудови інноваційної моделі вищої освіти, яка була б здатна не тільки адекватно реагувати на виклики часу, а й працювати на перспективу. При цьому висловлювалась думка про потребу гармонійного поєднання європейських нововведень і кращих вітчизняних традицій. Дійсно, після приєднання до Болонської декларації українські освітяни не лише ознайомились з розробленими в рамках Болонського процесу концепціями, що націлені на підвищення якості освіти, але стали свідками й учасниками реальних реформ. Хоча є певні труднощі й суперечності, з-поміж яких вагому роль відіграє невизначеність перспек-

тив та принципів взаємовідносин України та ЄС. Перспективи подальших наукових досліджень полягають саме у сфері роз-

будови плідної співпраці між освітянами України та ЄС в рамках так званого постболонського процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2005 р. № 1312. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1312-2005-%D0%BF>
2. **Кашина Г. С., Сергієнко В. П.** Зовнішнє незалежне оцінювання в освіті України: курс лекцій: навч. посіб. Луцьк, 2010. 115 с.
3. Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні: Указ Президента України від 20.03.2008 № 244/2008. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/244/2008>
4. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за ред. Ф.Г. Ващука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 16).
5. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» від 03.12.1999 № 1273-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 51. Ст. 459.
6. **Андрущенко В. П.** Філософія освіти в постболонському просторі // Вища освіта України. 2006. № 1. С. 5–6.
7. **Андрущенко В. П.** Вища освіта в постболонському просторі: спроба прогностичного аналізу // Філософія освіти. 2005. № 2. С. 6–19.
8. **Згуровський М. З.** Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. Київ: Вид-во НТУУ «КПІ», 2006. 544 с.
9. Вища освіта: європейський вимір та українські перспективи: матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 18 червня 2008 року. Київ: Парламентське видавництво, 2009. URL: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article;jsessionid=6066A0400FAB1E84E9959C9F73C24540?art_id=48987&cat_id=45821

REFERENCES

1. Pro nevidkladni zakhody shchodo zaprovadzheniya zovnishn'oho nezalezhnogo otsinyuvannya ta monitoryngu yakosti osvity [On urgent measures for the introduction of external independent evaluation and monitoring of the quality of education]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 31 hrudnya 2005 r. No. 1312. – Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 31, 2005 No. 1312. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1312-2005-%D0%BF> (in Ukrainian)
2. **Kashyna, H. S. & Serhiyenko V. P.** (2010). Zovnishnye nezalezhne otsinyuvannya v osviti Ukrayiny: kurs lektsiy: navch. posib. [External independent assessment in education of Ukraine: a course of lectures: textbook] Luts'k, 115 p. (in Ukrainian)
3. Pro dodatkovyi zakhody shchodo pidvyshchennya yakosti osvity v Ukrayini [On additional measures to improve the quality of education in Ukraine]: Ukaz Prezidenta Ukrayiny vid 20.03.2008 № 244/2008 – Decree of the President of Ukraine of 20.03.2008 No. 244/2008. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/244/2008> (in Ukrainian)
4. Intehratsiya vyevropeys'kyi osvityniy prostir: zdobutky, problemy, perspektivy: monohrafiya. [Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects: monograph] for general. ed. F.G. Vashchuk. Uzhhorod: ZakSU, 2011. (Series "European Integration: The Ukrainian Dimension". Issue 16. (in Ukrainian)
5. Zakon Ukrayiny «Pro ratyfikatsiyu Konventsiyi pro vyznannya kvalifikatsiy z vyshchoyi osvity v Yevropeys'komu rehioni» [Law of Ukraine "On Ratification of the Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region"] on 03.12.1999 No. 1273-XIV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1999. No. 51. Art. 459. (in Ukrainian)
6. **Andrushchenko, V. P.** (2006) Filosofiya osvity v postbolons'komu prostori [Philosophy of education in the post-Bologna space]. Vyshcha osvita Ukrayiny. – Higher education of Ukraine, No. 1, pp. 5–6. (in Ukrainian)
7. **Andrushchenko, V. P.** (2005) Vyshcha osvita v postbolons'komu prostori: sprobа prognostychnoho analizu [Higher education in the post-Bologna space: an attempt at prognostic analysis]. Filosofiya osvity – Philosophy of Education., No. 2, pp. 6–19. (in Ukrainian)
8. **Zgurovsky, M. Z.** (2006). Bolons'kyi protses: holovni pryntsypy ta shlyakhy strukturnoho reformuvannya vyshchoyi osvity Ukrayiny [Bologna process: main principles and ways of structural reform of higher education in Ukraine]. Kyiv: NTUU KPI Publishing House, 544 p. (in Ukrainian)
9. Vyshcha osvita: yevropeys'kyi vymir ta ukraiyins'ki perspektivy: materialy slukhan' u Komiteti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny z pytan' nauky i osvity 18 chervnya 2008 roku. [Higher education: the European dimension and Ukrainian perspectives: materials of hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Science and Education June 18, 2008]. Kyiv: Parliamentary Publishing House, 2009] URL: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article;jsessionid=6066A0400FAB1E84E9959C9F73C24540?art_id=48987&cat_id=45821. (in Ukrainian)